

УДК 373.3:37.011.31

Р.М. Пріма,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі
Українки, дійсний член Академії акмеології України

(м.Луцьк)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Висвітлюються різні наукові позиції в руслі акмеологічного підходу як пріоритетного щодо становлення педагога-професіонала, професійно мобільного вчителя. Акцентується увага на характеристиці акмеологічних концепцій розвитку професіонала, професійного розвитку, концепції «кар'єрної зрілості».

Ключові слова: акмеологічний підхід, педагог-професіонал, професійно мобільний учитель, професіоналізація, акмеологічні концепції.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення з огляду на кардинальні соціально-економічні суспільні перетворення, ринкову конкуренцію, інтеграцію вітчизняної освіти у загальнолюдське європейське співтовариство об'єктивно зумовлюють зростання вимог до фахівця-професіонала, конкурентоздатного, готового до постійного оновлення знань, мобільного як у засвоєнні інформації, так і у власній професійній діяльності. Все актуальнішою, вочевидь, стає думка вчених про доцільність створення інтегрованої науки про людину. Крізь призму професіоналізації це означає інтеграційну спрямованість формування висококваліфікованого педагога, переосмислення шляхів і перспектив його особистісно-професійного розвитку, що можливе в межах створення нових освітніх концепцій.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних **досліджень** (А.Деркач, Н.Кузьміна та ін.) обґрунтовує необхідність пошуку вищою школою нових педагогічних підходів, орієнтованих передусім на вільний

розвиток особистості майбутнього фахівця, на виявлення при цьому його ініціативи, самостійності, конкурентоспроможності, мобільності, самореалізації, що, безумовно, актуалізує акмеологічний підхід в системі професійної освіти.

Мета статті: проаналізувати наукові позиції щодо сутності акмеологічного підходу, акмеологічних концепцій як визначних у становленні педагога-професіонала, професійно мобільного вчителя.

Нагадаємо, що акмеологія (з дав.-грецьк. – акме – вершина, розквіт, зрілість, краща пора) як самостійна галузь наукового знання вивчає проблеми вдосконалення і корекції професійної діяльності особистості, виходячи з того, що вершин професіоналізму людина досягає сама.

Сьогодні ця міждисциплінарна галузь знань у системі наук про людину активно розвивається, вивчаючи закономірності й механізми її розвитку як індивіда, як особистості, як суб'єкта діяльності [1]. До того ж суттєвим у контексті окресленої проблеми є те, що акмеологія як наука вперше вводить такі науково-методологічні принципи, як: «сходження до розвитку людини як особистості, так і суб'єкта діяльності; домірність соціальних і життєвих змін із особистісними і суб'єктними властивостями людини; самоуправління та самореалізація особистості для досягнення вищого ступеня розвитку своїх якостей у надскладному соціумі; розгляд об'єктивних і суб'єктивних умов розвитку індивідуальності людини поза жорстко заданих настанов» [1].

Ми відзначаємо наявність різних наукових позицій у руслі акмеологічного підходу щодо проблеми особистісно-професійного розвитку, пріоритетність яких зумовлена їх значущістю не тільки у становленні педагога-професіонала, але й, водночас, професійно мобільного вчителя. Так, А.Деркач визнає сутність акмеологічного підходу у здійсненні комплексного дослідження і відновлення цілісного суб'єкта, який проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні, суб'єкт-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності всіх взаємозв'язків, щоб сприяти досягненню вищих рівнів [2, с. 51]. Науковець наголошує, що цей підхід має своєю спрямованістю дослідження, що

супроводжується прогресивним зростанням професійно-особистісного потенціалу суб'єкта діяльності, виникненням у нього особистісного акмеологічного механізму і перетворенням його особистості, яке призводить до суттєвого підвищення закладених у ньому можливостей продуктивного розвитку, причому продуктивність трактується як напрям руху особистісного і професійного росту людини щодо досягнення свого акме». При цьому він уточнює, що під акмеологічним механізмом розуміються « ... такі явища і процеси, завдяки яким відбувається прогресивний розвиток суб'єкта діяльності, взаємодія, що підвищує рівень його організації й організованість усєї особистісної системи, включаючи її професійно-діяльнісні складові» [3, с.362].

Б. Ананьєв, Н. Кузьміна, застосовуючи акмеологічний підхід до суб'єктів професійної діяльності розглядають вік, у якому представники різних професій можуть досягти вершини професіоналізму. На їх переконання такі знання дозволять створити продуктивну систему, адекватну можливостям людини певного віку, яка поставить її у ситуацію творчої самореалізації і самовдосконалення [4].

В.Зазикін розглядає акмеологічний підхід, як сукупність принципів, прийомів, методів, які дозволяють вирішувати акмеологічні проблеми [2, с. 70].

Крізь призму вище зазначеного, на нашу думку, заслуговують на увагу акмеологічна концепція розвитку професіонала А.Деркача, В.Зазикіна, концепція професійного розвитку Л.Мітіної, Т.Кудрявцева, Ю.Поваренкова, А.Ростунова, В.Шадрикова, концепція «кар'єрної зрілості» Д. С'юпера.

Зазначимо, що акмеологічна концепція А.Деркача і В.Зазикіна має дві площини виявлення системи поглядів: змістову і структурно-процесуальну. При цьому змістовно розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається в контексті загального розширення суб'єктного простору особистості, її професійного і морального «збагачення». Процесуальний розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається з системних позицій, а саме у зв'язку зі змінами і розвитком підсистем професіоналізму

особистості й діяльності, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток та професійне досягнення, рефлексивну самоорганізацію і в плані розкриття творчого потенціалу особистості. Автори цієї концепції особливо відзначають, що професіоналізм особистості досягається в процесі і в результаті розвитку здібностей, особистісно-ділових та професійно важливих якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, рефлексивної організації, культури, творчого та інноваційного потенціалу, мотивації досягнення, розкриття творчого потенціалу, наявності сильної й адекватної мотивації самоздійснення [2].

Акмеологічний підхід передбачає, що акме і самоздійснення – це не ідеальні образи, а постійний рух до них через співвіднесення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку. При цьому людина не просто реалізує себе, здійснюючи вибір між репродуктивними способами розвитку; вона якісно перетворює себе, знімаючи психологічні бар'єри, переосмислюючи життєві очікування, шукає можливості для розвитку професійно значущих якостей, виробляє власну траєкторію саморозвитку.

За твердженням А.Деркача, в межах означеного підходу суб'єкт саморозвитку ніби знаходиться у просторі між двома полюсами – від реального (часто неоптимального) до ідеального способу самоорганізації. Його активність розгортається саме в цьому «реально-ідеальному» просторі і проявляється в постійному розв'язанні протиріч між тією високоорганізованою живою системою, якою є він сам, і об'єктивними умовами його життєдіяльності [5, с.36].

Подібної позиції дотримується і Л.Мітіна, акцентуючи увагу на моделі професійного розвитку, що визначається суперечністю між «Я-дієвим», «Я-віддзеркаленим» і «Я-творчим», де професіонал характеризується здатністю бачити власну професійну діяльність цілісною [6].

Заслуговує уваги думка Т.Кудрявцева [7], що рушійною силою професійного розвитку фахівця є суперечність між очікуваним і реальним результатом, який базується на кардинальній перебудові концепції самого себе

і натомість побудови нової шляхом самовдосконалення, самоперебудови й корекції своєї поведінки і діяльності. При цьому автор, окреслюючи три сфери професійного розвитку (мотиваційно-потребнісна сфера, операційні механізми діяльності, професійне самовизначення (самосвідомість)), доводить, що це не короткочасний акт, а тривалий, динамічний, багаторівневий процес як, власне, і процес формування професійної мобільності майбутнього педагога.

Щодо цілісного бачення власного професійного розвитку в руслі формування професійної мобільності майбутнього педагога нам видається за необхідне звернутися до концепції становлення професіонала Ю.Поваренкова та теорії «кар'єрної зрілості» Д.С'юпера. Зокрема, Ю.Поваренков [8] професійне становлення особистості характеризує як системний неперервний процес, детермінований комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників, що реалізується на основі певних особистісно-психологічних механізмів. Тобто особистісний підхід до професіоналізації розглядається в єдності з діяльнісним підходом. Рушійною силою професіоналізації науковець вважає суперечність між професійними вимогами і можливостями людини, між особистісними потребами та умовами професіоналізації. При цьому головними показниками професіоналізації (і вочевидь, мобільності) визначені: професійна продуктивність, професійна ідентичність, професійна зрілість (ефективність професійного розвитку і професійної діяльності, значущість професії для людини, здатність до саморегулювання професійного розвитку). Теорія «кар'єрної зрілості» Д.С'юпера об'єднує феноменологічні концепти і диференціальну психологію, і розуміється автором як тривалий, цілісний процес розвитку особистості. При цьому принципового значення для науковця мають індивідуальні професійні уподобання і типи кар'єр як способи реалізації індивідом Я – концепції [9].

Цілісну концепцію професіоналізації, запропоновану А.Ростуновим, у контексті досліджуваної проблеми можна вважати концепцією управління професійним становленням особистості насамперед шляхом визначення її фахової придатності як сукупності індивідуально-психологічних особливостей

особистості, що забезпечують найбільшу ефективність професійної діяльності і задоволеність працею. На думку автора цієї концепції, для створення системи управління неперервним процесом професійного розвитку необхідне вивчення всіх етапів і стадій професіоналізації як функціонально пов'язаних підсистем: профорієнтація, профвідбір, профпідготовка і профадаптація. При цьому джерелом отримання інформації є психологічний аналіз й прогнозування діяльності, на основі чого розробляються вимоги до професійно важливих особистісних якостей, зокрема мобільності фахівця, моделі діяльності та освітнього процесу в підсистемі професійної підготовки [10].

Висновок. Здійснений теоретичний аналіз наукових позицій у трактуванні сутності акмеологічного підходу, акмеологічних концепцій розвитку професіонала А.Деркача, В.Зазикіна, концепції професійного розвитку Л.Мітіної, Т.Кудрявцева, Ю.Поваренкова, А.Ростунова, В.Шадрикова, концепції «кар'єрної зрілості» Д. С'юпера крізь призму професіоналізації доводить їх пріоритетність у формуванні професійної мобільності майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акмеология / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: РАГС, 2006. – 424 с.
2. Акмеология: Учебное пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
3. Деркач А.А., Перельгина Е.Б. Социальная психология и акмеология: формирование имиджа. – М., 2006.
4. Кузьмина Н. В. (Головко- Гаршина) Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина (Головко-Гаршина). - 2-е изд. испр. – СПб. : Политехника, 2002. – 189с.
5. Акмеология в вопросах и ответах / А.А.Деркач, Е.В.Селезнева. – М.: МПСИ, НПО Модэк. – 2007. – 248с.
6. Митина Л.М. Психология труда профессионального развития учителя / Митина Л.М. – М.: Академия, 2004. – 215с.

7. Психологические основы профессионально-технического обучения / [под ред. Т.В.Кудрявцева, А.И.Сухаревой]. – М.: Педагогика, 1988. – 149с.

8. Поваренков Ю.П. Психологический анализ профессионального становления учителя на стадии обучения в педагогическом вузе / Ю.П.Поваренков // Ярославский педагогический вестник. – 1998. – №1. – С.71 – 78.

9. Михайлов И.В. Проблемы профессиональной зрелости в трудах Д.Е. Сьюпера / И.В.Михайлов // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 110 – 112.

10. Ростунов А.Т. Формирование профессиональной пригодности / А.Т. Ростунов. – Минск, 1984. – 335с.

Р.Н.ПРИМА. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО МОБИЛЬНОГО УЧИТЕЛЯ: АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Рассматриваются разные научные позиции в русле акмеологического подхода как приоритетного в становлении педагога-профессионала, профессионально мобильного учителя. Акцентируется внимание на характеристике акмеологических концепций развития профессионала, профессионального развития, концепции «карьерной зрелости».

Ключевые слова: акмеологический подход, педагог-профессионал, профессионально мобильный учитель, профессионализация, акмеологические концепции.

R. PRIMA. CONCEPTUAL PRINCIPLES OF PROFESSIONALY MOBILE TEACHER FORMING: ACMEOLOGICAL APPROACH

The article deals with various scientific positions in a line of acmeological approach as a priority of forming a professional teacher, professionally mobile teacher. Attention is focused on the characteristics of acmeological conceptions of development of the professional, professional development, the concept of "career maturity".

Key words: acmeological approach, professionally mobile teacher, professionalization, acmeological conceptions.

